

PATRONI ROKU 2023

AGNIESZKA FLUDA-KROKOS

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie
Uniwersytet Jagielloński, Wydział Filologiczny
ORCID: 0000-0002-0934-8965

KAROLINA GRODZISKA

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie

PAMIĄTKI PO WISŁAWIE SZYMBORSKIEJ W ZBIORACH BIBLIOTEKI NAUKOWEJ PAU I PAN W KRAKOWIE

Słowa kluczowe: Wisława Szymborska, Rok Szymborskiej, Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, zasoby, poezja, ekslibris

16 listopada 2022 r. Senat Rzeczypospolitej Polskiej podjął decyzję o ogłoszeniu roku 2023 Rokiem Wisławy Szymborskiej. Pragnąc włączyć się w obchody stulecia urodzin tej wielkiej poetki, omówimy nieduży, ale bardzo interesujący zespół pamiątek jej dotyczących, które w różnym czasie i w różny sposób trafiły do zbiorów naszej Biblioteki.

TOMY POEZJI

Posiadamy siedem spośród 13 tomów poetyckich Wisławy Szymborskiej. Cenny i ciekawy jest najwcześniejszy z nich, *Dlaczego żyjemy*, wydany w 1952 r. przez wydawnictwo Czytelnik w Warszawie. Do ówczesnej Biblioteki PAN trafiło jego drugie wydanie (Warszawa 1954, opublikowane w nakładzie 2101 egz.), jako fragment księgozbioru wybitnego etnologa i socjologa, profesora Kazimierza Dobrowolskiego¹.

Kolejny tom, *Pytania zadawane sobie*, opublikowany został przez Wydawnictwo Literackie w Krakowie w 1954 r., w nakładzie 2000 egzemplarzy – nasz pochodzi z zakupu dokonanego w tymże roku². W 1957 r. zakupiono trzeci tomik, pt. *Wołanie do Yeti*, wydany przez Wydawnictwo Literackie w śladowym

¹ Sygn. 153 166 I, dar z 1980 r.

² Sygn. 109 040 II.

nakładzie 1000 egzemplarzy³. Ostatnim tomem kupionym do księgozbioru przed otrzymaniem przez Wisławę Szymborską Nagrody Nobla byli *Ludzie na moście* (Czytelnik 1986)⁴. Jak z tego wynika, poezję kupowano mimo naukowego charakteru Biblioteki.

W następnych latach, już po Noblu, sukcesywnie nabywano kolejne tomy poetki: *Chwila* (Znak, 2002), *Dwukropek* (a5, 2005), *Tutaj* (Znak, 2009) i ostatni: *Wystarczy* (a5, 2012)⁵, a także wybory jej wierszy: *Zmysł udziału*, wybór autorki, z grafikami Barbary Gawdzik-Brzozowskiej (2006), *Miłość szczęśliwa i inne wiersze*, wybór dokonany przez Ryszarda Krynickiego (2007), oraz *Rymowanki dla dużych dzieci* z wyklejankami autorki (2003)⁶. Jako dar przybył tom *Życie na poczekaaniu* (Wydawnictwo Literackie, 1997)⁷.

Odrębnym, cennym zespołem są włoskie wydania dzieł Szymborskiej, której twórczość była i jest wysoko przez Włochów ceniona. Wszystkich tłumaczeń dokonał Pietro Marchesani (1942–2011), przy czym interesujące i znaczące są w tym przypadku sylwetki dwojga darczyńców tych dzieł. Cztery tomy trafiły do nas w latach 2000–2016 jako dary polskiej artystki Aliny Kalczyńskiej-Scheiwiller, autorki ich szaty graficznej. Pierwszy z nich to *La fera dei miracoli*, wydany w 600 egzemplarzach, z rysunkami Aliny Kalczyńskiej (Strenna per gli amici, Milano 1994). Dwa kolejne wydane zostały przez oficynę Libri Scheiwiller, to: *Gente sul ponte: poesie* (Milano 1996) i *La fine e l'inizio: poesie* (Milano 1997)⁸. Niezwykle cenny jest najpóźniejszy przybytek, jedyny w polskich bibliotekach, zatytułowany *Dodici poesie*, zawierający trzy współprawne oryginalne akwarele Kalczyńskiej oraz jej autograf (all'Insegna del Pesce d'Oro, Milano 2015)⁹.

W roku 2013 otrzymaliśmy natomiast w darze ze spuścizny znanego krakowskiego artysty, Leszka Dutki, tom *Trittico: tre poesie di Wisława Szymborska; tre collage Alina Kalczyńska*, wydany również przez mediolańską oficynę Libri Scheiwiller w 1997 r. Zawiera on trzy oryginalne, unikatowe kolaże Aliny Kalczyńskiej, wykonane na czerpanym papierze o rustykalnej fakturze imitującej tkaninę¹⁰.

ZBIORY RĘKOPIŚMIENNE

W Dziale Zbiorów Specjalnych w spuściznie cenionego pisarza i krytyka, krakowianina Witolda Zechentera (1904–1978), w dwóch jednostkach rękopiśmiennych odnajdujemy szczególnie cenne pamiątki po Wisławie Szymborskiej. To

³ Sygn. 123 396 II.

⁴ Sygn. 150 962 II.

⁵ Odpowiednio sygnatury zasobu: 177 187 I; 47 125 II, t. 50; 207 019 II; 47125 II, t. 74.

⁶ Odpowiednio sygnatury zasobu: 205 499 II; 47 125 II, t. 57; 47 125 II, t. 43.

⁷ Sygn. 177 353 I.

⁸ Odpowiednio sygnatury: 225 120 I, 45 331 I, Seria Poesia, t. 57 i 62.

⁹ Gabinet Rycin, sygn. 204 957 III. Egzemplarz opatrzony przez wydawcę numerem 26.

¹⁰ *Ibidem*, sygn. 204 236 III.

przede wszystkim pięć jej listów napisanych między 19 listopada 1970 a 18 sierpnia 1976 r., każdy z nich ozdobiony wyklejankami (czarno-białymi lub kolorowymi) autorki¹¹. Z reguły zawierają podziękowania za otrzymane tomy poetyckie Zechentera, m.in. *Grymasy* (1973) i *Godzinę zmierzchu* (1976). W pierwszym z listów Szymborska 29 września 1973 r. pisała:

Dziękujemy Ci serdecznie za *Grymasy*. Okazuje się, że czas wcale ich nie pozbawił uroku i komizmu! Cieszę się, że jestem posiadaczem tej książki, bo naród już jej nadaremnie szuka po księgarniach. Przepraszam, że tak późno się odzywam, ale byłam w Jugosławii, potem w Zakopanem i dopiero teraz mogę się Twoim darem cieszyć¹².

Z kolei w liście z 6 listopada 1975 r. poetka szerzej komentuje *Parodie* autorstwa Zechentera, ubolewając przy tym: „Smuci mnie tylko, że wśród tych przeuroczych parodii zabrakło *Lektur nadobowiązkowych*. Taka byłam dumna, że nadają się (już!) do parodii”¹³.

Również ze spuścizny Witolda Zechentera pochodzi pięć okazałych tomów zawierających wycięte strony tytułowe ofiarowanych mu książek z dedykacjami ich autorów. Najwyraźniej wołał te dedykacje zatrzymać w tej właśnie formie, jako pojedyncze karty. Być może obawiał się, że pożyczone komuś książki mogą już do niego nie wrócić? A może książki przekazywał w podarunku, zatrzymując odręczne dedykacje? Dość, że w darze od córki pisarza, pani Elżbiety Zechenter-Spławińskiej, otrzymaliśmy łącznie 414 dedykacji różnych autorów¹⁴. Są wśród nich: Stanisław Balicki, Jan Brzękowski, Maria Czerkawska, Karl Dedecius, Józef Dużyk, Kornel Filipowicz, Jerzy Harasymowicz, Zofia Jachimecka, Maria Pawlikowska-Jasnorzewska, Mieczysław Jastrun, Anatol Krakowiecki, Leon Kruczkowski, Ewa Lipska, Kornel Makuszyński, Henryk Markiewicz, Sławomir Mrożek, Ignacy Nikorowicz, Tadeusz Peiper, Julian Przyboś, Natalia Rolleczek, Magdalena Samozwaniec, Artur Swinarski, Jan Sztudynger, Henryk Vogler, Emil Zegadłowicz. Najliczniejsze są dedykacje Jana Wiktora (20), Jalu Kurka (16), Adama Włodka (12), Zygmunta Nowakowskiego (11), Tadeusza Bocheńskiego i właśnie Wisławy Szymborskiej (po 9).

Wszystkie dedykacje Szymborskiej pochodzą z tomów wydanych między 1953 a 1976 rokiem. Są one interesującym świadectwem ponad dwudziestoletniej serdecznej przyjaźni obojga autorów. Dwie pierwsze świadczą też o tym, że 41-letni wówczas Zechenter, jeden z założycieli „Dziennika Polskiego”, od razu docenił młody talent poetycki Szymborskiej, której debiut miał miejsce 14 marca 1945 r., gdy na łamach „Dziennika” ukazał się jej pierwszy wiersz: *Szukam słowa*.

¹¹ Dział Zbiorów Specjalnych, rkps sygn. 10 693, k. 62–66.

¹² *Ibidem*, k. 63.

¹³ *Ibidem*, k. 65.

¹⁴ *Ibidem*, rkps sygn. 10 686 – 10 691.

Witoldowi winowajcy mojego najpierwszego debiutu w 1945 r. z mocną przyjaźnią dedykuje
Wisława

Kraków 20 stycznia 1953¹⁵

Wątek pomocy w debiucie literackim rozwinięty został w kolejnej dedykacji,
pochodzącej z tomu *Pytania zadawane sobie*, wydanego w 1954 r. w Krakowie:

Kochany Witku, oto drugi z kolei rezultat tego, że wiosną 1975 roku odniosłeś się z godną
podziwu pobłażliwością do pewnej grafomanki. Dlatego za wszystko, co jest tu niedobre –
musisz ponieść cząstkową odpowiedzialność – Wisława

Kraków 7 września 1954¹⁶

Kolejna dedykacja pochodzi z tomu *Wołanie do Yeti* (Kraków 1957) i także do
tytułowego, legendarnego i tajemniczego bohatera wiersza nawiązuje:

Kochanemu Witkowi od Yeti który przyjaźnie kiwa łapą i ode mnie Wisława
październik, 57¹⁷

Trzy kolejne dedykacje pochodzą z tomów wydanych przez Państwowy In-
stytut Wydawniczy w Warszawie w latach 1962, 1964 i 1967. W tomie *Sól* odnaj-
dujemy dedykację ponownie nawiązującą do początku drogi autorskiej poetki:

Drogiemu Witkowi z przywiązaniem i zawsze żywą pamięcią Wisława 1962¹⁸.

Dedykacja w tomie *Wiersze wybrane* (1964) skierowana jest do obojga pań-
stwa Zechenterów, Witolda i jego żony Beaty z Chołoniewskich:

Pani Beacie i Witoldowi z wielką serdecznością Wisława

P.S. Kochany Witku, Ty specjalnie otrzymujesz honor zwolnienia od czytania tego zbiorku! W.

22 V 1964¹⁹

Wydany w 1967 r. w Warszawie przez Państwowy Instytut Wydawniczy tom
Sto pociech został opatrzony przez Autorkę dedykacją, po raz kolejny nawiązu-
jącą do początków ich znajomości:

¹⁵ *Ibidem*, rkps sygn. 10 689, k. 83.

¹⁶ *Ibidem*, k. 84.

¹⁷ *Ibidem*, k. 85.

¹⁸ *Ibidem*, k. 86.

¹⁹ *Ibidem*, k. 87.

Kochany Witku zechciej przyjąć ten kolejny skutek niewyrzucenia grafomanki za drzwi, dawno temu, kiedy jeszcze była na to pora...

Z przywiązaniem Wisława

Kraków, 15.1.68²⁰.

Tom *Wszelki wypadek* (Czytelnik, Warszawa 1972) otrzymał natomiast wyklejkę w postaci wycinka z jakiegoś dzieła geograficznego, przedstawiającą tłum Chińczyków na niewielkiej stacyjce, przy pociągu, i widniejące w oddali zabudowania. Do tego widoku nawiązuje też dedykacja:

Kochany Witku, przyjmij ten tomik i wybac, że kiepski... Na pociechę dołączam Ci garstkę Chińczyków!

Ściskam serdecznie Twoja Wisława

1972²¹.

Autoironia i dystans do siebie widoczne są też w kolejnej dedykacji, zamieszczonej w tomie *Lektury nadobowiązkowe* (Wydawnictwo Literackie, Kraków 1973):

Kochany Witku przyjmij to curiosum z wyrozumiałością... Ściskam Cię serdecznie! Wisława

Kraków, 10.1.74²²

Ostatnia z dedykacji Wisławy Szymborskiej dla Witolda Zechentera pochodzi z tomu *Wielka liczba* (Czytelnik, Warszawa 1976). Poprzedzona została wyklejanką wykonaną z wyciętych prasowych tytułów, o różnym kroju czcionki, w różnych kolorach i wielkości, żartobliwie nawiązującą do tytułu tomu:

Wielka liczba

PIORUNÓW

Konfitur

TAJEMNIC

Drzew i Krzewów Owocowych

MYŚLI

ŚWIĘTOKRZYŻSKICH GÓR

RESZTEK MATERJAŁÓW

PÓLMISKÓW

CIAŁ

GRAŻYN Jarzyn

Serwet, Parawaników

ZŁOŚNIKÓW

Zasad

PLAŻ

Kochanemu Witoldowi z pięknym pokłonem – Wisława

Kraków, 1976²³

²⁰ *Ibidem*, k. 88.

²¹ *Ibidem*, k. 89.

²² *Ibidem*, k. 90.

²³ *Ibidem*, k. 91.

EKSLIBRISY

Interesująca i warta odnotowania jest niewątpliwie obecność Wisławy Szymborskiej w tej szczególnej dziedzinie artystycznej, jaką są ekslibrisy. W wyniku przeprowadzonej kwerendy ustalono, że dla poetki wykonano co najmniej kilkanaście tych małych grafik, większość po otrzymaniu Nagrody Nobla.

W kolekcji liczącej ok. 14 600 znaków, znajdującej się w Gabinetcie Rycin Biblioteki Naukowej PAU i PAN, odnotowano siedem odbitych ekslibrisów i dwie matryce. Dwa ze wspomnianych artefaktów wykonane zostały przed 1996 r. – są to matryce Stanisława Dawskiego.

Za początek oznaczania zbiorów znakami własnościowymi i pierwszą znaną proveniencją uznawana jest fajansowa tabliczka, jaka przytwierdzana była do zwojów z biblioteki Amenhotepa III w XIV w. p.n.e. Potem kolejno pojawiły się: protoekslibrisy – najczęściej w postaci herbów malowanych na księgach; ekslibrisy – wklejane na odwrocie przedniej oprawy; superekslibrisy – wybijane na oprawach, oraz pieczętki – przybijane nie tylko na stronie tytułowej, ale i na wybranych przez konkretne księżnice stronach²⁴. Wspomnieć też należy o wpisach proveniencyjnych czy naklejkach sygnaturowych, które także służyły – i służą nadal – do oznaczania przynależności danego woluminu do danej biblioteki.

Z czasem jednak ekslibris zmienił swoją funkcję podyktowaną łacińską etymologią – już nie oznaczał *ex libris*²⁵ ‘z ksiąg’, *ex bibliotheca* ‘z biblioteki’, czy też *ex musicis* ‘ze zbiorów muzycznych’. Z małej grafiki użytkowej stał się grafiką kolekcjonerską, budując wokół siebie swoistą kulturę, na którą składają się konkursy²⁶, galerie²⁷, wystawy²⁸, kolekcjonerstwo²⁹, zbiory w instytucjach

²⁴ Przykładowo w Bibliotece Naukowej PAU i PAN jest to strona 17.

²⁵ O poprawności zapisu *ex libris* – zob. J. Miodek, *Ex libris czy ekslibris*, „Słowo Polskie”, 12–13 XII 1992, nr 292.

²⁶ Do najważniejszych i najstarszych należą: organizowane od 1963 r. Międzynarodowe Biennale Ekslibrisu Współczesnego w Malborku (XXVIII edycja w 2023 r.), od 1985 r. Międzynarodowy Konkurs Małej Formy Graficznej i Ekslibrisu w Ostrowie Wielkopolskim (XVIII edycja w 2022 r.) czy od 1995 r. Międzynarodowy Konkurs na Ekslibris w Gliwicach (XIII edycja w 2022 r.).

²⁷ Np. Podgórska Galeria Ekslibrisu prowadzona przez Andrzeja Znamirońskiego w latach 1991–2015 w Krakowie, Warszawska Galeria Ekslibrisu działająca od 1992 r. przy Wypożyczalni nr 75 Biblioteki Publicznej w Dzielnicy Ochota, Sanocka Galeria Ekslibrisu w Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Grzegorza z Sanoka w Sanoku czynna od roku 2003 czy Widzewska Galeria Ekslibrisu w Domu Kultury „502” w Łodzi działająca od roku 1990.

²⁸ W ramach działalności wymienionych galerii, konkursów, ale także jako pojedyncze wydarzenia, np. *Hic liber mihi est. Ekslibrisy uczonych i instytucji nauki*, przyg. i oprac. A. Fluda-Krokos, Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie, Kraków 2010; *Ekslibris polski. Między herbem a obrazem*, oprac. M. Czubińska, K. Podnieśńska, Muzeum Narodowe w Krakowie, Kraków 2016; *Z naturą wśród księzek: ekslibrisy przyrodnicze z kolekcji Muzeum Papiernictwa*, oprac. K. Jankowski, Duszniki Zdrój 2022.

²⁹ O środowisku kolekcjonerskim świadczy chociażby obecność jego przedstawicieli na spotkaniach służących wymianie znaków czy organizowanie wystaw z zasobów prywatnych.

kultury i nauki³⁰, publikacje³¹, stowarzyszenia³², relacje³³, rynek ekslibrisów³⁴. Trudno tu jednak dopatrywać się pierwotnej relacji autor – właściciel znaku. Niegdyś zamawiamy u znanych i cenionych twórców, wykonywany w drodze konsultacji i współpracy autora i właściciela, nawiązujący swoją symboliką do zainteresowań tego drugiego, dziś tworzony raczej na potrzeby wystaw i kolekcji, nieoznaczający już księgozbioru, lecz będący kolejnym opusem w dorobku artysty, kolejną małą grafiką tworzoną z myślą o konkretnej osobie, jej dedykowany, związany z jej imieniem i nazwiskiem – często jednak te powszechnie znane postaci nie wiedzą nawet o istnieniu ekslibrisów wykonanych dla nich. Tym samym mamy do czynienia ze zmianą podstawowej wartości i znaczenia tych znaków proveniencyjnych – wspomniane *ex libris*, *ex bibliotheca* czy *ex musicis* nie oznaczają wcale konkretnego księgozbioru. Wskazują wprawdzie na adresata/właściciela znaku, ale – bacząc na etymologię – jakiego znaku? Właściwościowego, proveniencyjnego – z pewnością nie, przyjacielskiego gestu – tak, wyrazu uznania, szacunku – tak.

Z takimi właśnie znaczeniami ekslibrisu mamy do czynienia w przypadku znaków wykonanych dla Wisławy Szymborskiej w roku 1996 i później, nawiązujących swoją stylistyką i motywami do Literackiej Nagrody Nobla. I nie jest

³⁰ Do największych kolekcji instytucjonalnych należą zbiory Zakładu Narodowego im. Ossolińskich – ok. 60 000 pozycji (źródło danych: *Zbiory Działu Sztuki*, <https://ossolineum.pl/index.php/muzea/muzeum-ksiazat-lubomirskich/gabinety/zbiory-gabinetu-grafiki/#ekslibrisy> [dostęp: 9.07.2023]), Biblioteka Narodowa – ponad 48 000 jednostek (*Zbiory ikonograficzne – Biblioteka Narodowa*, <https://www.bn.org.pl/o-nas/zbiory-bn/zbiory-bn/zbiory-ikonograficzne> [dostęp: 9.07.2023]), Biblioteka Jagiellońska – ok. 20 000 jednostek.

³¹ Poza katalogami konkursów (np. Malbork, Gliwice, Ostrów Wielkopolski) i czasopismami (np. „Exlibris Śląski: Biuletyn Koła Miłośników Exlibrisu”, red. J. Mękicka, 1964–1965, nr 1–24, powielany i drukowany w 1966 r.; „Ex Libris: Czasopismo Twórców, Kolekcjonerów i Miłośników Ekslibrisu” 1994, nr 1–2; „Wokół Ekslibrisu: Czasopismo Twórców, Kolekcjonerów i Miłośników Ekslibrisu” 1995–2000, nr 1–6; „Ex Bibliotheca: Magazyn Grafików i Kolekcjonerów Ekslibrisów” 1999–2009, nr 1–20; „el”, red. Janusz Szymański, 1990–1997, nr 1–16; krótka charakterystyka wymienionych tytułów – zob.: A. Fluda-Krokos, „*Ex Bibliotheca: Magazyn Grafików i Kolekcjonerów Ekslibrisów*” (1999–2009), „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2013, s. 131–155), także monografie, np. J. Piosicki, L. Piosicki, *Ekslibris szczeciński*, Szczecin 2016; *Ekslibris – znak własnościowy, dzieło sztuki: studia i szkice*, red. A. Fluda-Krokos, Kraków 2018.

³² W Polsce nie funkcjonuje obecnie chyba żadne stowarzyszenie zrzeszające miłośników ekslibrisu. Przed wojną istniało powołane w 1924 r. przy warszawskim Towarzystwie Bibliofilów Polskich – Towarzystwo Miłośników Ekslibrisów oraz TME w Krakowie, w 1985 r. w Legnicy powołano Polskie Towarzystwo Miłośników Ekslibrisu, ponadto po wojnie funkcjonowały też Koła Miłośników Ekslibrisu (np. w Krakowie, we Wrocławiu, w Legnicy, Lublinie). Na świecie funkcjonuje ich co najmniej kilkadziesiąt, zrzeszonych w FISAE – International Federation of Ex-Libris Societies.

³³ Np. spotkania przy okazji wystaw i konkursów, a także organizowane w ich ramach spotkania mające na celu wymianę i sprzedaż grafik.

³⁴ Nie są wprawdzie organizowane specjalne aukcje dedykowane tylko tej formie graficznej, jednak ekslibris jest obecny na rynku antykwarycznym. Zob. A. Fluda-Krokos, *Ekslibrisy na aukcjach krakowskich antykwariatów (2010–2020) – rekonesans*, „Rocznik Biblioteki Kraków”, t. 4, 2020, s. 201–221.

tu *casus* Szymborskiej odosobniony – w roku 1980 i latach późniejszych znaki tego rodzaju wykonano także dla Czesława Miłosza³⁵ czy Olgi Tokarczuk³⁶, a wcześniej nawiązania do nagrody można odnaleźć m.in. na znakach związanych z Henrykiem Sienkiewiczem³⁷.

Przyjrzyjmy się zatem zgromadzonym znakom. Dwa zostały wykonane przez znanego sanockiego grafika Zbigniewa Osenkowskiego (ur. 29 IX 1943), który w swoim dorobku artystycznym ma nie tylko ponad kilkaset ekslibrisów, ale także liczne grafiki, w tym wydawane w tekach tematycznych linoryty przedstawiające architekturę³⁸. Ponadto jest znanym nie tylko w Sanoku animatorem kultury, współtwórcą Sanockiej Galerii Ekslibrisu, współpracownikiem m.in. Warszawskiej Galerii Ekslibrisu i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Sanoku, uczestnikiem wielu wystaw i konkursów ekslibrisowych³⁹. Pierwszy ze znaków⁴⁰, pochodzący z roku 1996, to kompozycja w ozdobnej, dwubarwnej ramce z liści laurowych. Centralną część grafiki stanowi portret noblistki umieszczony pomiędzy napisami *WISŁAWY SZYMBORSKIEJ* (nad portretem) i *Ex libris* (pod portretem) oraz *Literacka Nagroda Nobla 1996* (po lewej stronie portretu). Ostatniemu tekstowi towarzyszą: litera *N* w ozdobnym kartuszu (dwa odbicia, powyżej i poniżej) oraz korona tuż nad samym napisem. Znak wykonany został techniką własną autora, odbity na kartoniku o wymiarach 105 × 90 mm, zaś wielkość samej grafiki to 90 × 74 mm.

W drugim ekslibrisie⁴¹ autorstwa Z. Osenkowskiego wykorzystany został portret widniejący na znaku poprzednim, jednak tym razem umieszczony został on w okręgu, nawiązując tym samym kształtem do formy medalu noblowskiego⁴². Dodatkowo użyty kolor nawiązuje do złota, z którego medal jest wykonywany. Na otoku znaku umieszczono napis *EX LIBRIS WISŁAWY SZYMBORSKIEJ*

³⁵ Koło Miłośników Ekslibrisu działające w ramach Wrocławskiego Towarzystwa Przyjaciół Książki zamówiło znaki i wydało specjalną tekę zawierającą 26 ekslibrisów dedykowanych nobliście – Czesław Miłosz. *Ekslibrisy*, Wrocław 1980.

³⁶ Np. znak autorstwa Leszka Frey-Witkowskiego.

³⁷ Zob. *Międzynarodowa wystawa ekslibrisów sienkiewiczowskich*, oprac. J.T. Czosnyka, Pruszków 1996.

³⁸ Np. Z. Osenkowski, *Sanok w grafice*, [teka 10 grafik], Sanok 1986; *idem*, *Ruiny klasztoru karmelitów bosych w Zagórz*, [teka 7 grafik], Zagórz 2005; *idem*, *Drewniane kościoły i cerkwie: Dolina*, Sanok 2008; *idem*, *Drewniane świątynie ziemi sanockiej w grafice*, Sanok 2016.

³⁹ O działalności Z. Osenkowskiego m.in.: *Ekslibrisy Zbigniewa Osenkowskiego w 60. rocznicę urodzin*, oprac. A. Buta-Kluska, J. Saffarini, M. Witak, Warszawa 2003; *Ekslibrisy Zbigniewa Osenkowskiego z Sanoka*, oprac. A. Znamirowski, Kraków [2004]; *Zbigniew Osenkowski*, oprac. A. Strzelecka, J. Saffarini, L. Puchała, Sanok 2008; *Zbigniew Osenkowski: male formy graficzne: wystawa z okazji 70 urodzin*, Warszawa 2013; Z. Osenkowski, red. L. Puchała, Sanok 2018.

⁴⁰ Zbigniew Osenkowski, *Wisławy Szymborskiej ex libris / Literacka Nagroda Nobla 1996*, TW, 105 × 90 / 90 × 74 mm, 1996, sygn. el 3987.

⁴¹ Zbigniew Osenkowski, *Ex libris Wisławy Szymborskiej / Nobel 1996*, linoryt, wym. 100 × 100 / ø 85 mm, 1997, sygn. 3924.

⁴² Medal, zgodnie z wolą noblistki, znajduje się w Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego.

oraz, po lewej stronie portretu, *NOBEL 1996* wraz z symbolicznym motywem – piórem. Znak wykonany został techniką linorytu, odbity na kartoniku o wymiarach 100 × 100 mm, a średnica samej grafiki wynosi 85 mm. Obydwa sygnowane przez autora ekslibrisy trafiły do zbiorów Biblioteki dzięki jego donacji.

W kolekcji znajdują się także dwa znaki autorstwa Romana Muchy (7 III 1934 – 6 III 2017), grafika pochodzącego z Tomaszowa Lubelskiego, znanego twórcy ekslibrisów (wykonał ich ok. 300) i grafik oraz aktywnego działacza życia kulturalnego – nie tylko w Tomaszowie Lubelskim, uczestnika licznych konkursów i wystaw graficznych, laureata wielu nagród⁴³. Obydwa wykonano w 1997 r. techniką linorytu. Całość graficzną zamknięto w formie medalu, w centralnym miejscu umieszczając popiersie noblistki. Na jednym widok z lewego profilu⁴⁴ – w otoku z napisem *EX LIBRIS WISŁAWY SZYMBORSKIEJ* (nad grafiką) i *NAGRODA NOBLA 1996* (pod grafiką), napisy rozdzielono gałązkami wawrzynu. Matrycę odbito na kartoniku o wymiarach 140 × 98 mm, sama zaś ma średnicę 85 mm. Dodatkowo poza sygnowaniem autora odbito także suchy tłok z gmerkiem grafika oraz zapewnieniem o oryginalności odbitki (*MR / ORIGINAL GRAPHIC*). Na znaku drugim⁴⁵ główny motyw stanowi popiersie W. Szymborskiej *en face* umieszczone w bogato zdobionej ramce utworzonej z liści akantu oraz dwóch kartuszy herbowych – górny przedstawia charakterystyczną bramę krakowską, dolny gmerek artysty *MR*. Wokół postaci widnieje napis *EXLIBRIS WISŁAWY SZYMBORSKIEJ / NAGRODA NOBLA 1996*. Sygnowaną grafikę o średnicy 95 mm odbito na kartoniku o wymiarach 116 × 111 mm. Obydwa znaki są darem artysty.

Z 1997 r. pochodzą także znaki wykonane przez Helenę Sawicką i Czesława Wosią – twórców, którzy swoje życie związali z Ostrowem Wielkopolskim, miejscem ważnym dla kultury ekslibrisu. To tam od 1985 r. odbywa się Międzynarodowe Biennale Małej Formy Graficznej i Ekslibrisu według pomysłu Bożeny i Czesława Wosiów, gromadzące co kilka lat twórców grafiki z całego świata.

Helena Sawicka (ur. 28 I 1935) to artystka plastyczka specjalizująca się w malarstwie, rysunku i grafice, tę ostatnią uprawia głównie w szlachetnej technice akwaforty, autorka ok. 200 ekslibrisów, uczestniczka wielu wystaw i konkursów

⁴³ O twórczości i działalności R. Muchy zob. m.in.: *Grafika Romana Muchy: architektura sakralna okolic Lubaczowa: Muzeum w Lubaczowie, 14 lipca – 30 sierpnia 2002*, oprac. B. Kubrak, Lubaczów 2022; *Roman Mucha: grafika, rysunek, ekslibris*, oprac. B. Kubrak, Lubaczów 2008; *Roman Mucha: wystawa jubileuszowa z okazji 45-lecia pracy twórczej: grafika warsztatowa, ekslibris, rysunek*, Tomaszów Lubelski 2010; *Roman Mucha i Marzanna Mucha z Tomaszowa Lubelskiego: mistrz i uczeń – ojciec i córka: ekslibrisy: Dom Kultury „Podgórze” w Krakowie. Galeria Ekslibrisu, 25.03 – 11.05.2013 r.*, oprac. A. Znamirowski, Kraków 2013; *Marzanna i Roman Mucha: ekslibris, grafika, rysunek*, oprac. M. Witak, Warszawa 2018; *Roman Mucha i jego córka Marzanna – ekslibrisy: katalog wystawy, Łódź 8 października 2019*, teksty i oprac. M.Z. Wojalski, Łódź 2019.

⁴⁴ Roman Mucha, *Ex libris Wisławy Szymborskiej / Nagroda Nobla 1996*, linoryt, 140 × 98 / ø 85 mm, 1997, sygn. 4004.

⁴⁵ Roman Mucha, *Ex libris Wisławy Szymborskiej / Nagroda Nobla 1996*, linoryt, 116 × 111 / ø 95 mm, 1997, sygn. 4003.

artystycznych, pedagożka kształcąca wiele roczników adeptów sztuki⁴⁶. Znak⁴⁷ – podobnie jak te już prezentowane – jest darem autorki dla Biblioteki. Wykonany został w technice akwaforty i, w przeciwieństwie do poprzednich, jest ekslibrisem, który zaliczyć można do architektonicznych i symbolicznych. Tworzą go dwa plany – pierwszy stanowi otwarte dwuskrzydłowe okno z widokiem na niebo, słońce i delikatnie pofalowane morze; drugi, w tle, to widok na dachy i wieże Katedry Wawelskiej z trasy wiodącej do głównego dziedzińca Zamku Królewskiego na Wawelu. Wszystkie pokazane budowle wzgórze zostały przedstawione w sposób niezwykle szczegółowy, zachowujący drobne ich elementy, oznaczający precyzyjnymi kreskami rylca poszczególne cegły, układ poszycia dachu czy zarysy obramowań okiennych. Po lewej stronie kompozycji widać jesienne bądź zimowe bezlistne drzewo. Poniżej grafiki umieszczono napis *EX LIBRIS WISŁAWY SZYMBORSKIEJ*. Kompozycję o wymiarach 129 × 89 mm odbito na kartoniku o wymiarach 180 × 130 mm. Całość sygnowana jest przez autorkę, wskazującą w podpisie wykonanym ołówkiem technikę, rok wykonania, numer opus – 89.

Znak⁴⁸ drugiego ostrowskiego artysty grafika, Czesława Woś (ur. 1944) – również pedagoga, nauczyciela wielu roczników uczniów ostrowskiego liceum, malarza, grafika, ilustratora i animatora kultury, autora kilkuset ekslibrisów⁴⁹ – to także obraz symboliczny. W prostokątnej grafice głównym motywem jest skrzydlate pióro umieszczone na tle, z którego wydobyć można fantazyjne zarysy twarzy. Całości dopełnia niewielki tekst umieszczony w lewym dolnym rogu pracy: *EX LIBRIS WISŁAWY SZYMBORSKIEJ*. Odbitka jest odręcznie sygnowana przez autora, który w podpisie zamieścił także informację o technice oraz roku powstania ekslibrisu. Czarną odbitkę o wymiarach 119 × 89 mm wykonano na kartoniku o wymiarach 183 × 138 mm – jest ona darem artysty do zbiorów Biblioteki.

Ostatnim i jednocześnie najmłodszym (kopia grafiki z 1997 r. wykonana w 2011 r.) w naszych zbiorach ekslibrisem dedykowanym W. Szymborskiej jest

⁴⁶ Więcej o artystce zob. m.in.: *Ekslibrisy i male formy grafiki Heleny Sawickiej: katalog wystawy*, red. kat. M.Z. Wojalski, Łódź 1998; *Helena Sawicka, Ostrów Wielkopolski – ekslibrisy i male formy graficzne: Dom Kultury „Podgórze” w Krakowie, 13.09–16.10.2003 r.*, oprac. i red. kat. A. Znamirowski, Kraków 2003.

⁴⁷ Helena Sawicka, *Ex libris Wisławy Szymborskiej*, akwaforta, 180 × 130 / 129 × 89 mm, 1997, sygn. 3759.

⁴⁸ Czesław Woś, *Ex libris Wisławy Szymborskiej*, akwaforta, 183 × 138 / 119 × 72 mm, 1997, sygn. 3777.

⁴⁹ Więcej o artyście zob. m.in.: *Czesław Woś: graphics – exlibris*, Ostrów Wielkopolski 1998; *Czesław Woś – ekslibrisy: Dom Kultury „Podgórze” w Krakowie. Galeria Ekslibrisu, 21.05–30.06.2005 r.*, oprac. i red. kat. A. Znamirowski, Kraków 2005; *Czesław Woś: w ciszy lasów i pól: rysunek, grafika, ekslibris*, oprac. Cz. Woś, Gołuchów 2009; *Ziemia Kaliska w rysunku, grafice i ekslibrisie*, Opatówek 2012; *Czesław Woś: rysunek, malarstwo, grafika, ekslibris: 40 lat pracy twórczej: Muzeum Miasta Ostrowa Wielkopolskiego, kwiecień–maj 2017*, wstęp W. Banach, Ostrów Wielkopolski 2017; *Czesław Woś: malarstwo, grafika, rysunek*, oprac. Cz. Woś, Wrocław 2022.

znak⁵⁰ wykonany przez Leszka Frey-Witkowskiego (ur. 1949)⁵¹ – poetę, grafika, twórcę ekslibrisów i pedagoga edukacji artystycznej, uczestnika wielu wystaw i konkursów nie tylko na ekslibris. Autor większość znaków wykonał w technice rysunku, powielając je następnie techniką cynkotypii lub offsetu. Na prezentowanym zanku⁵² głowa noblistki ukazana została w otoczeniu licznych kwiatów – być może niezapominajek, które pojawiły się w jednym z artykułów poświęconych Szymborskiej. Poetka miała je wskazać jako te wybrane dla siebie⁵³. Całość dopełnia tekst *Ex Libris Wisławy Szymborskiej* oraz sygnowanie autora, gdzie zawarł również informację o tym, że jest to dziewiąta odbitka z 18, jakie wykonał w 2011 r. Na kartoniku o wymiarach 81 × 69 mm grafika zajmuje powierzchnię 61 × 57 mm. Biblioteka pozyskała znak w drodze daru od artysty.

Niezwykle cenną pamiątką związaną z postacią noblistki są dwie matryce Stanisława Dawskiego (1905–1990)⁵⁴ – zawierające wzory dwóch grafik jej dedykowanych. Prawie kompletny zbiór metalowych płyt ekslibrisowych artysty Biblioteka otrzymała w 2009 r. od mecenasa Lecha Kokocińskiego, któremu za wdzięcza także największą część kolekcji ekslibrisów⁵⁵.

S. Dawski związany był z Akademią Sztuk Pięknych w Warszawie oraz Wyższą Szkołą Sztuk Plastycznych we Wrocławiu, w której pełnił także funkcję rektora. Był artystą wszechstronnym – malował, tworzył rzeźby, szkło artystyczne, ceramikę i grafikę. Był uczniem Felicjana Szczęsnego Kowarskiego, Leona Wyczółkowskiego i Stanisława Ostoi-Chrostowskiego, zafascynowanym twórczością Pabla Picassa, geometrią, abstrakcją i ludzkim ciałem⁵⁶.

⁵⁰ Leszek Frey Witkowski, *Ex libris Wisławy Szymborskiej*, offset, 81 × 69 / 61 × 57 mm, 2011, sygn. 8164.

⁵¹ Więcej o artyście i jego twórczości zob. m.in.: *Leszek Frey Witkowski: ex librisy: Dom Kultury „Podgórze” w Krakowie, 13.05–9.06.1995 r.*, oprac. i red. kat. A. Znamirowski, Kraków 1995; *Leszek Frey-Witkowski – ekslibrisy: Grudziądz, wrzesień 1999, Grudziądz 1999*; *Leszek Frey-Witkowski: ekslibrisy „in memoriam”*, wstęp Z. Kapica, Tomaszów Lubelski 2003; *Leszek Frey-Witkowski: ekslibrisy II: Dom Kultury „Podgórze” w Krakowie. Galeria Ekslibrisu, 4.07–31.08.2009 r.*, oprac. i red. kat. A. Znamirowski, Kraków 2009; *Stróże księżek Leszka Frey-Witkowskiego ze Świebodzina*, oprac. kat. L. Samiński, W. Owczarzy, Cieszyn 2017.

⁵² Leszek Frey-Witkowski, *Ex libris Wisławy Szymborskiej*, offset, 81 × 69 / 61 × 57 mm, 2011, sygn. 8164.

⁵³ *Krakowskie adresy Szymborskiej*, „Dziennik Polski”, 24 IX 2012, <https://dziennikpolski24.pl/krakowskie-adresy-szymborskiej/ar/3182288> (dostęp: 9.07.2023).

⁵⁴ O kolekcji: A. Fluda-Krokos, *Matryce Stanisława Dawskiego (1905–1990) w zbiorach Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, R. 66: 2021, s. 105–125.

⁵⁵ O darczyńcach zob.: A. Fluda-Krokos, *Dary ekslibrisowe dla Biblioteki Naukowej PAU i PAN w 2010 r. – komunikat*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, R. 56: 2011, s. 511–516.

⁵⁶ O artyście i jego twórczości zob. m.in. U. Stępień, *Kolekcja Marii i Stanisława Dawskich*, „Pamiętnik Sandomierski”, t. 2, (1995), s. 159–172; J. Miliszkievicz, *Mądry, przewidujący ogrodnik: Stanisław Dawski (1905–1990)*, „Rzeczpospolita” 2000, nr 292, s. A10; Z. Gontarz, *Ekslibrisy Stanisława Dawskiego (1905–1990) (w dziesiątą rocznicę śmierci)*, „Ex Bibliotheca” 2000, nr 2(4),

Obydwie matryce zawierają niefortunny i dość popularny błąd w imieniu Szymborskiej – widnieje na nich napis *Wisławy* lub *Wisława*. Pierwsza z matryc – sygn. p. 298 / m. 322⁵⁷ – to miedzioryt przedstawiający niepełne kobiece popiersie po prawej stronie oraz abstrakcyjny kształt (chmury?) po stronie lewej. Całość graficzną dopełniają charakterystyczne dla Dawskiego gmerki pojawiające się na większości grafik – głowa byka oraz kwiat – ułożone po obu stronach napisu *WISŁAWA SZYMBORSKA*. Drugi znak – sygn. p. 299 / m. 323 – został wykonany na płycie wykorzystanej dwustronnie⁵⁸ i przedstawia fragment głowy kobiecej, otwarte dłonie oraz motywy kwiatowe, ponadto wspomniane już gmerki. Krawędzie górną i dolną oraz dolny prawy róg zamyka napis *EXLIBRIS / WISŁAWY SZYMBORSKIEJ*.

Reasumując, należy zaznaczyć, że przedstawione powyżej pamiątki po Wiśławie Szymborskiej trafiały do zbiorów naszej Biblioteki, począwszy od 1952 r., jako zakupy (tomy poezji), dary poszczególnych twórców (włoskie wydania poezji z oryginalnymi kolażami i akwarelami Aliny Kalczyńskiej-Scheiwiller oraz ekslibrisy autorstwa cenionych polskich przedstawicieli tegoż gatunku) bądź jako część przekazanej nam spuścizny rękopiśmiennej poety i prozaika Witolda Zechentera. Nie aspirują one zatem do miana kolekcji, są po prostu dość przypadkowym zbiorem, powstałym na przestrzeni blisko 70 lat. Warto jednak w Roku Wiśławy Szymborskiej zasygnalizować obecność tych materiałów w Bibliotece Naukowej PAU i PAN w Krakowie z myślą o obecnych i przyszłych badaczach twórczości wybitnej noblistki.

Te nieliczne, lecz dla Biblioteki niezwykle cenne sygnatury związane z Wiśławą Szymborską: tomiki, dedykacje, kolaże, ekslibrisy i matryce, stanowią jeden z dowodów stałej obecności noblistki w tworzeniu dziedzictwa kulturowego.

s. 15–24; A. Jarosz i in., *Zasługi dla ASP*, „Format” 2006, nr 2/3, s. 8–18; L. Dmochowska i in., *Stanisław K. Dawski*, Wrocław 2017. Katalogi wystaw (wybór): *Stanisław Dawski, Janina Drohocka, Jan Hryńkowski*, Kraków 1955; *Stanisław Dawski: wystawa prac graficznych*, Warszawa 1955; *Wystawa grafiki Stanisława K. Dawskiego: marzec–kwiecień 1956 r.*, Wrocław 1956; *Stanisław Dawski: wystawa grafiki*, Warszawa 1959; *Stanisław Dawski*, oprac. I. Jakimowicz, Warszawa 1965; *Stanisław Dawski: wystawa grafiki i malarstwa*, Wrocław [1969]; K. Rödel, *Stanisław Dawski: en polsk grafiker og exlibriskunstner*, Frederikshavn 1972; *Stanisław Dawski: wystawa grafiki*, Lublin 1975; *Stanisław Dawski – grafika [Biuro Wystaw Artystycznych w Łodzi, Związek Polskich Artystów Plastyków, Galeria BWA, czerwiec 1980]*, red. T. Sondka, Łódź 1980; *Stanisław Dawski: wystawa monograficzna zorganizowana z okazji 50-lecia pracy twórczej: kwiecień–maj 1981*, Warszawa [1981]; *Piękne kobiety Dawskiego: rysunek, grafika*, Warszawa 1987; *Stanisław Dawski '87 – grafika [Galeria WSP, marzec 1987, Żagański Pałac Kultury, kwiecień 1987]*, oprac. K.K. Czapliński, Zielona Góra 1987; *Ekslibrisy Stanisława Dawskiego z kolekcji Lecha Kokocińskiego*, Warszawa 2000.

⁵⁷ P. = numer płyty, m. = numer matrycy. S. Dawski używał czasem obydwu stron płyty, dlatego numer płyty nie jest tożsamy z numerem matrycy.

⁵⁸ Na jego rewersie znajduje się grafika dedykowana Halinie Chrostowskiej (sygn. p. 299 / m. 324).

Wykaz znaków wykonanych dla Wisławy Szymborskiej ze zbiorów Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie⁵⁹:

I. Ekslibrisy

1. Helena Sawicka, *Ex libris Wisławy Szymborskiej*, akwaforta, wym. 180 × 130 / 129 × 89 mm, 1997, Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el 3759
2. Czesław Woś, *Ex libris Wisławy Szymborskiej*, akwaforta, wym. 183 × 138 / 119 × 72 mm, 1997, Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el 3777
3. Zbigniew Osenkowski, *Ex libris Wisławy Szymborskiej / Nobel 1996*, lino-ryt, wym. 100 × 100 / ø 85 mm, 1997, Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el 3924
4. Zbigniew Osenkowski, *Wisławy Szymborskiej ex libris / Literacka Nagroda Nobla 1996*, TW, 105 × 90 / 90 × 74 mm, 1996, Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el 3987
5. Roman Mucha, *Ex libris Wisławy Szymborskiej / Nagroda Nobla 1996*, lino-ryt, 116 × 111 / ø 95 mm, 1997, sygn. el 4003
6. Roman Mucha, *Ex libris Wisławy Szymborskiej / Nagroda Nobla 1996*, lino-ryt, 140 × 98 / ø 85 mm, 1997, Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el 4004
7. Leszek Frey Witkowski, *Ex libris Wisławy Szymborskiej*, offset, 81 × 69 / 61 × 57 mm, 2011, Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el 8164

II. Matryce

1. Stanisław Dawski, *WiEŚŁAWA (!) SZYMBORSKA*, akwaforta, 79 × 78 mm, b.r., Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. p. 298 / m. 322
2. Stanisław Dawski, *EXLiBRis WiEŚŁAWY (!) SZYMBORSKiEJ*, akwaforta, 47 × 34 mm, 1968, Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. p. 299 / m. 323

AGNIESZKA FLUDA-KROKOS

KAROLINA GRODZISKA

KEEPSAKES OF WISŁAWA SZYMBORSKA IN THE SCIENTIFIC LIBRARY
OF THE PAAS AND THE PAS IN CRACOW COLLECTION

Key words: Wisława Szymborska, the year of Szymborska, Scientific Library of the PAAS and the PAS in Krakow, collection, poetry, bookplate

SUMMARY

As the year 2023 was announced the Year of Wisława Szymborska due to the 100th anniversary of her birth, it is a great opportunity to present keepsakes of her kept in

⁵⁹ Układ wg sygnatur.

the Scientific Library of the PAAS and the PAS in Krakow. They have been gathered in the period from 1953 to 2011 and were not collected in a planned manner: they come from separate donations, legacies or purchases. These are poetry books published during Szymborska's life (7), Italian issues in Pietro Marchesani's translation with original collages or watercolours by Alina Kalczyńska, donated by her or a painter Leszek Dutka (5). The manuscripts collection contains 5 letters of the Poet to Witold Zechenter from the period 1970–1976 and her dedications in the books she gave to him in the period from 1953 to 1976 (9); these and numerous other dedications were cut out by Zechenter from books and kept as loose cards. Two dedications have been decorated with cut-outs. Also the bookplates collection of the Library Printing Room contains 7 bookplates produced for Wisława Szymborska by respected Polish artists: Zbigniew Osenkowski, Roman Mucha, Czesław Woś, Helena Sawicka and Leszek Frey-Witkowski as well as two etching matrices of Stanisław Dawski's works. Despite varying provenance and incompleteness, the keepsakes of Wisława Szymborska constitute an interesting collection for researchers and enthusiasts of her work.